

Szeremley Huba

borász (Budapest, 1940. március 14.)

Negyvenesek! Ne hagyjuk magunkat megvezetni! Ne hagyjuk, hogy az időt, az eddigi életünket degradálják egy dimenzióra, csak az élet hosszára, erre a mi kis hetven évünkre.

Életünk, időnk legalább háromdimenziós, a hossza mellett szélessége, magasságai, mélységei is vannak. Az életünket, időnket csak az évekkel mérni, felmérni, megmérni, méretni ne hagyjuk!

Ne hagyjuk, hogy az élet csak egy fizikai mértékegységgé devalválódjon!

Vegyük kezünkbe újból az „időt”, a mi szent időnket! Lassítsuk le, akár állítsuk is meg, mint kezdetben, romlatlan gyerekkorunkban, amikor nem akart eljönni a várva várt Mikulás, karácsony, születésnapok, nyári iskolaszünetek, vagy akár az iskolákban az órák vége.

Ne sajnáljuk a hetven évünket, legyünk boldogok, hálásak az Öreg Úrnak, hogy ez már elvehetetlenül a miénk! Legyünk gyermekek és szabadok újra! Engedjük meg magunknak, hogy a rációnkat az emóciónk felülírja végre!

Most már ne pazaroljuk életünket a sötétre, hozzuk be, engedjük be a fényt, és akkor úgymint eltűnik a sötétség.

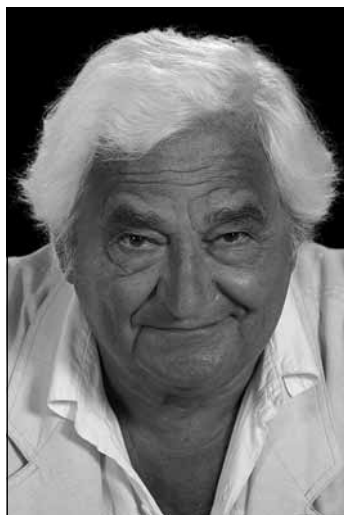
Sinkó László

színművész (Budapest, 1940. március 18.)

Mivel színészi pályámon számos író, költő, drámaíró gondolatát közvetítettem – úgy is mint sajátomat – ezúttal is hozzájuk fordulok.

Márai Sándor: Füves könyv
Ajánlás

Ezt a könyvet ajánlom Senecának, mert arra tanított, hogy erkölcs nélkül nincs ember. És Epiktétosznak, mert megtanított arra, mi van hatalmunkban. És Marcus Aureliusnak, aki megtanulta Epiktétosztól, mi az, ami hatalmunkban van – és türelmes volt. És Montaigne-nak, mert jókedvű volt és nem törődött vele, mi lesz művével a halál után. És a sztoikusoknak általában, akik megvigasztaltak, mikor nem volt vigasz a földön, és megtanítottak, hogy ne féljek a haláltól, sem a rabszolgaságtól, sem a szegénységtől, sem a betegségektől. És egy-két férfinak, akik barátaim voltak és igaz férfiak. És egy-két nőnek.

Gordon Eszter felvétele

Szophoklész: Oidipusz
(Sándor Katalin felvétele)

Sinkó László

Tóthné Gaál Zsuzsa

szextilművész (Győr, 1940. március 22.)

Győrben születtem, de gyerekkoromat Tata-Tóvároson töltöttem húgommal együtt, egy nagy kertes családi házban. A háborúra sok szorongással emlékszem, hiszen két bomba is leesett mellettünk, míg mi a mosókonyha alatti fászpincében kucorogtunk. Majd a front elől amerikaiak által megszállt német területre menekültünk, mialatt velünk élő nagyszüleim őrizték az

ideiglenesen szovjet hadikórháznak berendezett házunkat. Visszatérésünkkor a komáromi pontonhídon való átkelés a lovas szekérrel elég veszélyes volt, sokan beleborultak a Dunába, s ez az emlék nyomasztó álmaimban még felnőttkoromban is kísértett. Sokáig betelepítettek hozzánk orosz katonatiszteket, majd más társbérloket. Édesapámnak viszont megbélyegzettsége miatt gyakran nem volt állása, de gépészmérnökként sok mindenhez értett, így a legkülönbözőbb üzemekben vállalt állást, gyakran távol otthonunktól is. Szűkös életkörülményeink ellenére is (élelmiszerjegyek, tej- és húshiány, sorban állás a boltok előtt) boldog gyerekkorom volt romantikus kertünkben, ahol még patak is folyt; zöldséggel, gyümölcssel is ellátott minket, és fantáziadús játékokat lehetett kitalálni. Boltban vett játékunk alig volt, hiszen karácsonyra is édesanyám varrt babaruhákat, édesapám fargott bababútorokat, de azért mindig kértem egy rajzfüzetet, színes ceruzát vagy festéket is. Akkor még nem volt

annyi védőoltás, ezért sokat betegeskedtem, de ilyenkor mesekönyveket olvastam, verseket írtam, rajzolgattam, és egyre közelebb kerültem lélekben Istenhez. Értelmiségi származásom és vallásosságunk kirekesztő hatással volt rám mind az általános iskolában, mind a gimnáziumban. A zongorázás, a német és angol nyelv tanulása, a latin nyelvű humán tagozat

mind olyan „úri” dolognak számított akkoriban, ami gátolta igazgatóm szerint, kitűnő tanulásom ellenére, továbbtanulásomat. Bár mindig szerettem rajzolni, de majd csak gimnazista koromban lett első igazi mesterem Kerti Károly grafikusművész, aki akkoriban költözött a szomszédos Vaszary-villába, és családjával is igen jó kapcsolatba kerültünk. Érettségi után természetesen nem vettem fel főiskolára gimnáziumi igazgatóm negatív jellemzése miatt, de Isten felülírta az ő véleményét. Budapestre költöztem rokonaimhoz, szorgalmasan tanultam nyelveket, gép- és gyorsírást, és esténként a Dési Huber Körbe jártam rajzolni. Néhány hónapot ideiglenesen a Művelődésügyi Minisztériumban dolgoztam adminisztrátorként tanárnőm ajánlására, így aztán 1959-ben felvettek az Iparművészeti Főiskola (ma egyetem) szövő tanszakára. Itt Gerzson Pál alakrajztanárom volt rám leginkább hatással. Már az első tanévben megszerettük egymást későbbi férjemmel, Tóth Sándorral, aki sokat

segített nekem a művészet felfedezésében és a szövési feladatok elvégzésében. Közös gondolkodásunk, világnézetünk, hitünk és művészi, majd tanári feladataink a mai napig is harmonikussá teszik házasságunkat. Két lányunk született, Alexandra művészettörténész és angol szakos tanár lett, most Németországban él, és négy gyermekkel örvendeztetett meg minket; Barbara német-svéd szakos tanár, két gyermeke van. Velük is sok szép nyarat töltöttünk Tatán. Mivel az Iparművészeti Főiskola minket ipari tervezőknek képezett ki, egy évet a selyemiparban dolgoztam, de ez a feladat nem elégített ki, hiszen csak külföldi mintákat kellett másolni, ezért inkább elmentem tanítani, amit nagy lelkesedéssel végeztem, de eredményeket csak később, a Kaffka, majd Szent Margit Gimnáziumban értem el tanítványaimmal, ahol rajztagozatot vezettem, és a rajz, művészettörténet mellett szövést is tanítottam nekik. A fiatalok tanítása mindig örömmel töltött el, és missziós területet is jelentett nevelésük világnézeti hiányai pótlása szempontjából.

A tanítás mellett önálló alkotómunkára is jutott időm, így eleinte az Iparművészeti Vállalat részére készítettem lakástextileket, majd igényesebb, nagyobb szövött falikárpitjaimat egy egyéni textilrelief technikával kialakítva csoportos és egyéni kiállításokon mutattam be. A szombathelyi textilbiennálén és a minitextil-biennálékon

is szerepeltem, valamint a Velemi Textilműhely munkájában is részt vettem. Legszebb kiállításom – férjemmel közösen – a tatai várban és a váci görög templomban volt. Mivel a Kelenföldi Evangélikus Gyülekezet aktív tagja vagyok (gyerekmunkás, presbiter és hitoktató is voltam), az ottani oltárra és szószékre szőttem felkérésre első egyházművészeti munkámat, amit hívó emberként vizuális igehirdetésnek is tekintek, s bár múzeumokban és közintézményekben is vannak munkáim, ezek a szőttesek állandó használatuk miatt sokak számára, majd még unokáimnak is üzenetet közvetítenek, és számomra is ezek a feladatok jelentették a legnagyobb örömet. Oltárterítőim vannak Miskolcon, Bokodon (itt oltárkárpit is), Bakonycseryén, Oroszlányban, Dunaújvárosban, Budapesten az Északi Evangélikus Püspöki Hivatal kápolnájában, az Erzsébetvárosi ev. templomban, Finnországban, Németországban és Amerikában. Sokat jelentett számomra, hogy nyugdíjas tanárként még kilenc évet taníthattam a Deák Téri Evangélikus Gimnáziumban. Bár koromnak megfelelően már vannak fizikai korlátaim, lélekben még mindig fiatalnak és tetterre késznek érzem magam Isten segítségével.

Tóthné, Gaál Zsuzsa

Dárday István Gábor Mária

filmrendező (Budapest, 1940. március 25.)

Van a levegőben valami.

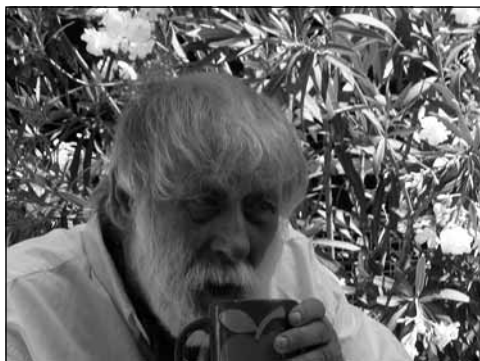
Valami egyértelmű átlényegülés, ami azonban megfoghatatlan; valami, aminek a lényege nem csupán földközélen zajlik.

Talán átlényegül a világ.

Talán csak pusztul.

Ki meri állítani, hogy látja a jövőt?

Talán nem is történik más – mondaná helyettem valaki –, csak ami a nagy korszakváltások idején természetes. De én vitába szállnék ezzel a nézettel, mert úgy érzem: itt a még soha nem volt egybeesések kibontakozási konfliktusairól van szó...

*Az elhalasztott
dühök
nem pihennek*

*izzó nyarat kerget
a reménytelenség
jeges futára
zeng zeng belül
a félrevert harang*

*induló erdők
megnyíló Föld
irdatlan koronája
a régi bűnnek*

*az elvesző ország
öldöklő angyala
vad harsonával szólít
gyújts lángot
elemző hit*

*ne hagyd
hogy múltjában fürödjön
a felfoghatatlan végzet.*

Jung Zseni

fotóművész (Berezány, ma: Ukrajna, 1940. március 25.)

Rendhagyó élettörténet. Nem akartam életrajzot írni, és mégis egy pár dolgot közölnöm kellene, mert csak úgy lesz érthető személyiségalakulásom, szemléletem, pályaválasztásom és hovatartozásom.

Egy volt államban születtem, a Szovjetunióban. Anyám magyar, apám oroszországi német volt. Mielőtt még a térdén lovagoltathatott volna, börtönbe vetették és kivégezték. Így volt ez Sztálin idejében. Ránk, a négy testvére és anyánkra kitelepítés várt. Nem volt elég, hogy németek vagyunk, a tetejében még magyarok is. Kazahsztánból hétéves koromban Magyarországra kerültünk. Itt jártam orosz iskolába. Ateista nevelésben volt részem. Az orosz nyelvet megtartottam, az ateizmust elvettem. Magyarországot szeretett hazámnak elfogadtam.

Sokat voltam egyedül, amiért utólag hálás vagyok. Az egyedüllét megtanított szemlélődni, gondolkodni, önállóan tevékenykedni, sőt dönteni. Így aztán nem ismerem az unalmat és a magányt, csak ha rossz a társaságom.

Gyerekkorom nem volt éppen boldognak nevezhető. Vitamin- és szeretet-hiány jellemezte. Ezért tartom nagy becsben mindkettőt most. Szakmát – a fényképészetet – véletlenül választottam, de megszerettem, mert van benne valami varázslatszerű. Az üres anyagra fényvel képet varázsolunk – persze van közte egy kis technika és vegytan, de a varázslat a lényeg. Kicsit lusta, de kedves munkatársaimtól tanultam a legtöbbet, mert hagytak dolgozni, nem nyesegették szárnyacskáimat. Gyakorlat teszi az embert. Kiállításaimat, díjaimat nem azért nem sorolom fel, mert blöffölnék, hanem mert untat, és lusta is vagyok hozzá. Most dolgozom a negyedik önálló albumomon, mert úgy érzem, ez a kedvencem. Lukács Sándor színművész-költő méltónak találta képeimet arra, hogy verseket írjon melléjük. Na, a hencegésből ennyi elég. Tőlem már ennyi is sok.

Anya vagyok, sőt nagymama. Szeretteim jelentős helyet foglalnak el az életemben. Ez egy asszony sorsában a legtöbb. Ha csak ez van, már az is szép élet. A szakmámról annyit mondanék, hogy örülök annak a véletlennek, ami hozzá vezetett. Méghozzá azért, mert az anyag, amivel dolgozunk, maga a tökéletesség: a *fény* – annak teljes hiánya a nemlét. Mi mindnyájan a fényt keresve az árnyékot fedezzük föl, ami maga az élet. Az árnyékok gazdag tónusában van elrejtve a forma. Ezt a szakmát komolyan szolgálni annyit jelent, hogy hivatássá emelni.

Öt éve annak, hogy hűtlenül elhagytam azt a lélegzetelállítóan gyönyörű Budapestet. Az igaz, hogy gyönyörű, de a szó szoros értelmében

már nem tudtam benne lélegezni, ez lett elválásunk valódi oka. Falun, Honton építettem házat, de a kertet én alkottam. Végre megtaláltam a második igazi hivatásomat, mint annak idején, gyermekkoromban, a második igazi hazámat Magyarországon. A kert és a csend annyira inspirál alkotásra, tevékenységre, hogy elfelejtek félni az öregségtől, a haláltól, a magánytól. Dolgozom, tanítok, képet „varázsolok” és unokázom. Hogy milyen századnak és milyen századfordulónak vagyok gyermeke? Hát olyanak, ahol

kaptunk hideget-meleget eleget. És hazugságból is jutott bőven. Megtanultunk hallgatni arról, amiről beszélni kellett volna. Szembesültünk azzal, hogy az ideálok jó esetben tákolmányok, rossz esetben gazemberek. Történelmet nem csináltunk, de benne éltünk. Megtanultunk sorok közt olvasni, magunkat kinevetni és tisztességes embernek maradni.

Bakallár József

festőművész (Soroksár, 1940. március 27.)

Cserhátszentiváni szülők gyermeke. 1940-ben született Soroksáron. Azonos nevű édesapja malenkij robotja miatt édesanyjával, Kasza Erzsébettel négy évre visszaköltöztek szülei falujába, iskolába is itt kezdett járni, s már itt kitűnik rajztehetségével.

A Képzőművészeti Főiskolán Fónyi Géza és Barcsay Jenő voltak a mesterei. Tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének és a Képzőművészek Szövetségének.

1967-ben Derkovits-díjat kapott. Két biennálé nagydíját ítélték munkásságáért. Több murális alkotása díszíti középületeinket: mozaikok, pannók, üvegablakok, oltárképek. A monumentalitás, a miniatúra, illusztrációk minden műfajban kísérték életművét. A Magyar Nemzeti Galéria és vidéki múzeumaink több ízben vásároltak táblaképeiből.

A mester művei a világ minden tájára eljutottak (Chile, Amerika, Olaszország, Ausztria, Franciaország, Németország, Dánia, Svédország, Jugoszlávia, India). Közel négy évtizede rendszeresen bemutatkozik Japánban önálló kiállításokkal, s ott tartja oktatói mesterkurzusait is: Hokkaidóban és Hawaiiiban örökös Bakallár-kollekciót nyitottak.

Több hazai és külföldi kitüntetésben részesült. Japánban 1995-ben a Kultúra és Béke Díjat kapta. 1996-ban több évtizedes festői munkásságáért megkapta a Magyar Köztársaság elnöki aranyérmét. 2000-ben jubileumi aranygyűrűt kapott. 2002-ben vallásos alkotásainak magas színvonaláért a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje állami kitüntetést kapta.

2007-től Cserhátszentiván díszpolgára.

Furkó Zoltán

író, szerkesztő (Biharkeresztes, 1940. március 28.)

Visszanézve, már több mint félutam-ból, először a melegítő, szép emlékek kerülnek felszínre. A sors az elmúlt évtizedekben elem tárta mindazt, amire ifjan vágyhattam: folyamatosan publikáltam folyóiratokban, az Akadémiai és a Szépirodalmi Kiadó munkatársa voltam, ahol két kitűnő ember, Hazai György és Illés Endre baráti körében dolgoztam. Létrehoztam az Ajtósi Dürer Könyvkiadót, és néhány könyvem is megjelent. San Diegóban többször is találkoztam Márai Sándorral. Nagy élmény volt Washingtonban A. C. Klay, Sziklay Andor baráti vendéglátása, rá-látása a világ legrejtettebb esemé-nyeire, hiszen ő a magyar kultúra és Márai híve volt, pályáján pedig amerikai kormányszolgálatban töltötte életét, miközben szorgosan kutatta a világban a „magyar lábnymokat”. Két könyvében, amelyeket itthon meg-jelentettünk, szinte pőrén mutatja be a történelem belső mozgását, személyesen pedig olyan helyekre jutottam be vele, amelyeket közönséges halan-dó másként csak távolról közelít.

Mindemellett igazi szerelmem volt a rádió- és a televízióbeli munkám.

Ajándék volt az a sok év is, amit az egyetemeken tanítottam, hiszen a munka örömét leginkább a fiatalok

körében lehet érezni. Látni, amint a középiskolából odaérkező szinte gyerekifjak egy év alatt közös erőfeszítéssel kezdenek gondolkodó felnőtté-ké válni. Gazdagodtam és felfrissültem a fiatalok újdonságot hozó varázsától, de látható volt életküzdelmük, olykor drámai sorsuk is. A tanár köztük élve megszenvedti tehetetlenségét is, mert nem tud segíteni a hibás társadalmi hatások leküzdésében, tanítványai méltatlan helyzetének megváltoztatásában. Ám az igazi beteljesedés: a gyerekek és unokák csodája és az egy életre választott és megtalált társ öröme. Most eljött a „hetvenkedés” ideje, amikor jobbára már csak a szépre, a jóra emlékezünk.

„Színház az egész világ”, de a „játéktér”, a történelmi helyzet igazán kedvező sosem volt. Generációm korán öszülő képviselői, különösen hetvenes társaim tudják, hogy a háború, a forradalom, társadalmi bizonytalanságok korában, nehéz küzdelemben maradtunk talpon és lehet, hogy éppen a (gondviselés védőernyője alatt) megért hetven év a legnagyobb teljesítményünk.

Sokszor gondolkodom arra, hogy milyen jó is lenne felemelni a telefont, és tárcsázni Fábri Zoltánt a Hidász utcában, Farkas Ferencet tőle nem messze, a Nagyajtai úton, Greguss Zoltánt itt, a szomszédomban, az Andrassy út sarkán, és összefutni Huszárik Zolival kedvenc könyvesboltunkban az Astoriánál, és újra beülni Kondor Bélával a Váci utcai presszóba, s felmenni Korniss Dezsőhöz az Erzsébet hídnél. Az angyalokat megfestő Kondor állandó szomorúsága derűre fordult, amikor Schéner Mihály művésztsársa a

forgalmas Váci utcán a Muskátli nevű presszó utcai ablakába ült, tar fejére hetykén Lenin-sapkát tett, és az arra járó kelet-európai turisták döbbenet nézték a hasonlóságot, mintha a nagy tanítómester kelt volna életre. Mi pedig iszogattunk és neveltünk, *Hogy van, tovaris!*, mondogattuk röhögve. *Oh les beaux jours*: azok a régi szép idők..., mondhatnám ma már, de az az igazság a maga teljességében: valójában sem az „idők”, sem a körülmények nem voltak szépek!

Itthon a hatvanas évek hűvös társadalmi klímájában a magyar olvasó Krúdy Gyula történeteivel szabadult ki a szigorú valóság világából. Amikor Huszárik Zoltántól megkérdeztem, miért viszi filmre a *Szindbád*ot, azt felelte: „Ebből az idegen, hideg életből Krúdy zsenije irányt mutat az érzelmek és a napi kis élet fontosságának felismerésében, ezt a betonvilágot szükségszerűen követni fogja egy új érzelmesség.” A *Szindbád*ban, nagyszerű filmjében sikerült Latinovits Zoltán személyében megtalálnia a magyar Odüsszeuszot, aki ugyan nem királyi személyt alakít, de a nők előtt ő az élet királya, ami a legtöbb egy férfiéletben. A Magyar Rádióban Török Tamás rendező sokszor szólaltatta meg történeteit, nagyon sokan hallgatták *Krúdy-fantázia* című hangjátékait. Latinovits ezekben is kulcsszerepeket kapott.

Debrecenben jártam egyetemre, a hatvanas években, amikor a régi idők nagy professzorai még tanítottak, de a színház is igazi élmény volt. Ott játszott Márkus László, Latinovits, egy ideig Mensáros László, Bárány Frigyes, Szendrő József és Hoffman Géza, a Hofi néven feltörő sikeres humorista. Mi, egyetemisták szerettük a színházat, a Csokonai Színház pedig befogadott minket, a színészek

is szívesen üldögéltek velünk a Bika étteremben, és józú történetekkel traktáltak. Sok évfolyamtársam statisztaszerepet kapott, én a dramaturgia rejtelmével ismerkedtem, és lefordítottam Ionesco *Impromptu de L'Alma* című remek egyfelvonásosát. A rendezőnek, Lengyel Györgynek tetszett a darab, még nyilvános olvasópróbát is tartottak belőle, de mint a pártállam szellemétől idegen abszurd, sőt egy emigráns szerző munkája, bemutató nem lehetett belőle. Viszont mint fordító beleláthattam a színpadi cselekvés mélyrétegeibe, a rendező és a színész pedig ismerkedhetett egy modernebb, újszerű scenikai elképzeléssel. Szép volt és igaz volt, de az is, hogy a jeles színészek javarészt büntetésből voltak ott, mert Mensáros ötvenhatért vezekelt, Latinovits örökös renitensségéért, Hofi pedig még nem talált önmagára. Később mind szárnyra keltek, pesti színházakba kerültek, nagy filmszerepeket kaptak, és a rádióban rendszeresen találkoztunk.

A hatvanas években a rádió irodalmi osztályán szinte naponta vettünk fel rádiójátékokat. A legjobb színészek napi vendégeink voltak, szerették a mikrofon előtti munkát. Itt nincs maszk, nincs díszlet, csak az emberi hang: itt mutatkozik meg leginkább a színész nagysága. Mint szerkesztő közelről éltem át a szerepeket Básti Lajos, Páger Antal, Greguss Zoltán, Őze Lajos, Bessenyei Ferenc, Mádi Szabó, Madaras József, Kozák András, Koncz Gábor, Kállay Ferenc, Ruttkai Éva, Tolnai Klári, Sulyok Mária és mások körében. Kortársaim jól tudhatják, hogy az aranykor óáltaluk jött létre a magyar színi világban. Miközben a művészet varázslatos mezein jártunk, nagy drámák árnya is ránk vetült. Mensáros egy felvétel előtt elmesélte azt a szörnyű látványt, ahogy Domján Edit véres

testére talált, miután hosszabb ideig nem jelentkezett, és rátörték az ajtót. Latinovits emberi drámájának is csendes tanúja lehettem, előbb azonban elmondom, amit kevesen tudnak. Mi a rádióban nagyon szerettünk vele dolgozni, és akkor is foglalkoztatuk, amikor máshol letiltották. Halála előtt már csaknem kiszorult a színpadokról, ekkor az irodalmi osztály akkori vezetői felajánlottuk neki, hogy felvesszük rádiórendezőnek. Rövidnek szánt szanatóriumi kezelése után vártuk, hogy belép közénk. Sajnos a vonat elé vitte végzete. Életének több fordulata közéről láthattam. Ott voltam a Vígszínház *Rómeó és Júlia* előadásának bemutatóján, amikor szerelme Ruttkai Évával a forrponjtján volt. Izzott körülöttük a levegő, a színpad valódi dráma színtere volt. S aztán egy rádiójáték felvétele előtt szólt, hogy legyünk pontosak, mert a repülőtérről megy, Éva jön haza, úgy emlékszem, Amerikából. Zoli most is koncentráltan dolgozott, de szinte lángolt, a várakozás, a találkozás közelsége szinte szétrobbantotta. Személyiségéről egy másik élményem: kint volt a moszkvai filmfesztiválon egy Fábri-film, az *Isten hozta, órnagy úr!* bemutatóján. Én mint rádiótudósító az előadások szünetében a Vörös téren sétálgattam, és émelyegve néztem, hogy egy menyasszonyi ruhába öltözött nő, férje karján, a násznéppel övezve, a Lenin-mauzóleum előtt áll és az esküvő fénypontjaként bemegy megtekinteni a bölcs vezér hulláját. Bizarr szokás. Ekkor a hullámozó tömegben valami beszippantotta, ellenállhatatlanul vonzotta tekintetemet, és a sok száz ember közül egyszerre kiemelkedett Zoltán szép és bánatos feje. Kisugárzása volt, ilyet addig még sosem tapasztaltam. Mintha más dimenzióban lenne, mint a tömeg.

Kapcsolatunk csendes, baráti volt, de nem olyan közeli, mint például Greguss Zoltánnal. Viszont egyszer mint szerkesztőt kíségetett a bajból. Harold Pinter *Szegény jó Frici* című jelenetét készültünk felvenni. A főhős, Frici már az aggkori elmeszesedés végén jár, feleségével fekszik az ágyban, és felriad:

– Te ki vagy? Mit keresel itt?

– Nem emlékszel, én vagyok Mary, a feleséged!

Frici felkel és a szekrényhez megy, és abból kiesik egy csontváz.

– Ez meg mi?

– Nem emlékszel, ő Joe, akit féltékenységből megfojtottál!

Valahogy így pergett a jelenet, Török Tamás a férfi szerepét Körmeny Jánosra, a feleségét Tolnay Klárra osztotta ki. Eljött a felvétel napja, Klári pontosan érkezett, ültünk a Pagodában vele, a rendezővel és az ügyelővel, és Körmeny nem jött. Egy idő múlva az ügyelő hívta a színész számát. A felesége vette fel a kagylót. Elmondta, hogy János nem kapott diszpót, és Szentendrén van, ahol nem tudjuk elérni – akkor még mobiltelefon nem létezett. A helyzet számunkra drámai volt, mert a műsor már adásra volt tűzve, benne a rádióújságban. Éreztem, hogy most nagy botrány van születőben, a szerkesztőnek fejét veszik. Ekkor megjelent Latinovits. Szervusztok, mordult ránk, kávért rendelt Rudi bácsitól, az örök pincértől és újságolvasásba mélyedt. Félve mondtam Tamásnak: – Nem próbálsz meg felkérni, hogy ugorjon be? – Nem, nem – mondta őszinte ijedtséggel –, többet sohasem állna velem szóba! Persze tudtuk, hogy nagy sértés ilyenkor másikat felkérni. Tétováztam, de nagy volt a tét. Mint egy alvajáró, odamentem Zolihoz, kezemben a szöveggel. „Tudod, bajban vagyok,

ne haragudj, tudnál segíteni?” Meg sem várta mentegetőzésemet, látta Tolnayt és Török Tamást sápadozni, azonnal felfogta, hogy beugrásról lehet szó. „Mutasd!” Átvette a szöveget és beleolvasott. „Mehetünk, hányas stúdió?” Bent felvétel előtt egyszer elolvasta a darabot, és úgy eljátszotta, hogy többször le kellett állni, mert Klári a nevetéstől nem tudta tovább mondani a szerepét. A rádiótörténet egyik legparádésabb alakítását adta elő, remélem, az archívumban még megtalálható a felvétel.

A stúdiókba Bessenyei Ferenc mindig berobbant, mint egy valódi dúvad, és tréfálkozott. Greguss Zoltán frenetikus szavaló volt, Ady, Villon és Gyóni Géza utánozhatatlan előadója. Ez utóbbi *Csak egy éjszakára* című háborús verse a leghitelesebben az ő előadásában szólalt meg. Televíziós szerkesztő időmben egy külön versműsort vettem fel vele *Párizsban járt az ősz...* címmel.

A színészek a közönség szemében irigyelt, csillogó életet élnek, de nincs szomorúbb látvány, mint az elhagyott színpad a sikeres előadás után. A színészklubokban az előadás után sokszor kiüresedve néznek maguk elé a világot jelentő deszka hősei, akik itt már többnyire keserű emberek. Paradis artificiel – mesterséges paradicsomba menekül, aki ilyenkor a pohár fenekére néz. Nem könnyű fáradtan visszahozni egy kis csillogást a színpad fényeiből!

Este és éjszakai felvétel után igen lehangelő volt a rádió nappal lüktető, eleven Pagodája is. Greguss Zoltán is nehezen viselte el a mikrofon előtti koncentrált és átélt alakítása után a rátörő magány csendjét. A robbanékony ember nemrég még drámai hősként tündökölt, és most az utca magányos embere, tele szereplési vágygal,

megélt bizarr történetekkel. Feszíti a belső tűz, feloldódni, kitárulni és leengedni akar. Belekarol a szerkesztőbe, aki Pesten tőle néhány háztömbnyire lakik és rákiált: – Druszám, gyere, bedobunk valamit itt a szomszédban, aztán hazasétálunk! – Feleletet sem várva, vasfogó karolásával vitte magával a fáradt szerkesztőt, aki boldogult úrfikoromban én voltam. Megindult a krúdys bolyongás, törzskávéházakból személykávéházba, füstös kocsmából elegáns presszóba, Zoltán pedig feléledt, harsogott, mesélt régi időkről, filmekről, szerelmekről, gyáva hőskörről és nagy lakomákról. Idegeneket vont be a társalgásba, lumpokat és szenvedőket itatott át energiájával, az élet apró eseményei parádés előadásában színessé váltak és fontossá. Istenáldotta öregedő barátom a hetvenes és nyolcvanas évek szürke és fojtó pesti éjszakáját köröttünk vibráló csodává varázsolta. Végül úgy három óra körül „csak egy kávéra” felcipelte P. utcai lakásunkra, ahol utánozhatatlan mennydörgő hangon Adyt és Villont szavalt, és Gyónit, *Csak egy éjszakára!* Kisfiam kíváncsian dugták be fejüket a másik szoba ajtajából, hallgatták életük legjobb rögtönzött versmondását. Feleségem dédelgette, gyorsan kisütött valamit az éjszakai háborgatónak, és mindnyájan boldogan fejeztük be a nap hátralévő néhány óráját. Ó, azok a boldog és szép napok! Nemcsak Zoltánnak, hanem sok más író, művész, színész barátunk köszönhetően, kiléptünk a történelemből. Isten áldja őket, többnyire már fenn, az égi mezőkön!

A filmrendező Fábri Zoltán őszinte, megtisztelő barátsága is az élet nagy ajándéka volt. Nekem, az irodalmárnak, művészettörténésznek ő a szakma tökéletességét megtestestítő alkotó volt, eszménykép, hiszen

nemcsak film- és színpadi rendező, de festő, díszlettervező és írástudó ember volt egy személyben. A múlt élet drámai pillanatait, szépségét és keserűségét több oldalról is képes volt ábrázolni, kifejezni, megragadni. Sok évtizedes kitartó és felhőtlen barátságunk már első találkozásunkkor definiálódott: – Úgy irigylem a gyönyörű magyar nevedet! – mondta zengő hangján. – Lehet, de mikor kisiskolás voltam, minden gyerek épp ezért szórakozott velem, mert akkoriban egy népmesét tanítottak az elemiben, amelyben a *furkó* üti a bikát – válaszoltam. Ő eredetileg Furkovits névre hallgatott, ezért is tüntetett ki figyelmével. Sokat beszélgettünk H. utcai lakásán, olykor átmentünk dumapartira a tőle kőhajításnyira lakó Farkas Ferenchez, a zeneszerzőhöz, aki sok magyar filmhez költött zenét, ő zenésítette meg *Az ember tragédiája* rádióváltozatát is. Kérésére vittem el San Diegóba Máraihoz az ő Casanova-színdarabjára írt operáját, amit később itt az Operában be is mutattak. Régi nagy idők tanúi, szellemóriások, társaságuk feledhetetlen élmény volt, szerencsémre mindkettőjünkkel film- és rádióinterjúkat is készítettem, és lapokba is írtam róluk.

1997-től több éven át az MTV sorozatdramaturgiáját vezettem, oda tartozott a *Szomszédok* és a *Kisváros* többmillió nézettségű műsora. Miközben ezek sikeresen futottak, megpróbáltunk kimunkálni egy olyan programot, amely előbbre vihetné a tv értékmentő munkáját is. Ennek keretében megszületett egy Erdélyben játszódó, az ottani színészek és helyi stúdiók munkáját is felhasználó filmsorozat terve, amelyhez az akkori alelnök, Horváth Lóránt közvetítőként biztosított volna. Beke György erdélyi íróval írtunk egy tervezetet

A Szatmári család címmel. Új szín és látókörbővítés lett volna, és sajátos módon a kint forgatott adások a felmérések szerint még olcsóbbak is lettek volna. Körbeutaztam fél Erdélyt, mindenütt nagy lelkesedéssel kapcsolódtak volna a munkába. El akartunk indítani egy derűs irodalmi tévéjáték-sorozatot is, amelyhez forgatókönyvek készültek Bárány Tamás, Gyurkovics Tibor, Kertész Ákos, Szakonyi Károly kis, remekmű írásából és a magyar klasszikusoktól. Ebbe rendezőként Bacsó Péter csatlakozott, és megújuló törekvéseink szimpatizáns támogatója volt Makk Károly is. Jó visszagondolni azokra a lelkes eszmecserékre velük, amelyben akkor még a munka reményében órákat tervezgettünk. Bacsó például ismerte a rádiós *Candide* hangjátékunkat, és írt egy szellemes tervezetet *Magyar Candide* címmel, ebben *Candide* egy szegedi olajbáró lányának nevelője, és a történet az olajszókités abszurd világába dobja az örök optimistát. Makk Károllyal egy esetleges Márai-rendezésről tárgyaltunk, de vállalta volna a *Zsaroló zsaruk* társadalomkritikai sorozatának rendezését is. A szerkesztőség körül kialakult holdudvarban a legjobb írók és rendezők köre fényeskedett, azt reméltük, hogy a tv a formálódó politikai élet temploma lesz. 2000-ben azonban, amikor a regnáló polgári kormány tömeges elbocsátásokkal szétverte a teljes televíziós dramaturgia műhelyeit, már látszott, hogy ahol mi a megújulást munkáltuk, számukra az nem szentély, hanem vadászterület volt. Amikor a székházat is eladták, akkor még valóságosabbá vált a sandaság: azt mondták, hogy korszerűtlen az épület, majd kint (a prérin!) álompalota vár az alkotókra. Milyen alkotókra és milyen könnyűszerkezetes tákolmányok? Itt, a belvárosban

patinája, hangulata, szellemi vonzása volt a gyönyörű, nemrég felújított épületnek. Csak a csatornarendszer cseréje 350 millióba került, s ezt a pompás épületet verték dobra, majd visszabérelték milliárdokért. Az ott dolgozók hiába tiltakoztak, nem volt hatásos érdekvédelmi szervezetünk, a szakszervezet csak arra volt jó, hogy vezetőik mint védett személyek elkerüljék az elbocsátásokat.

1980-tól húsz évig az MTV irodalmi szerkesztője voltam, műsoraimban szerepelt Avar István, Mádi Szabó Gábor, Sinkovits Imre, Szigeti András, Greguss Zoltán, Agárdy Gábor, Bárány Frigyes, Szabó Sándor, Kozák András, Madaras József, Benedek Miklós, Tolnay Klári, Béres Ica, Pécsi Ildikó és még sokan. Írók a műsoraimban: Balázs József, Bertha Bulcsú, Beke György, Bárány Tamás, Cseres Tibor, Cs. Szabó László, Illés Endre, Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Ligeti Lajos, Ördögh Szilveszter, Sótér István, Szentkuthy Miklós, Vészi Endre, Weöres Sándor és sok felvidéki, délvidéki és erdélyi magyar író. Akkoriban Katkó István sorozatában, a *Nyitott könyvben* szinte hetente került feldolgozásra egy-egy jó novella. Csendesen visszagondolunk az eltöltött időre, a meghalt barátokra, Zolnay Palira, Iván Palira, az örök izgága Mihályfy Sanyira, az *Indul a bakterház* és az *Ábel a rengetegben* rendezőjére, a tragikus életű Belohorszky Pálra, írókra, színészekre és gyártásvezetőkre, titkárnőkre, akik sokszor családi életüket

áldozták a munkájukra. Az interneten az *mtvnewsor.hu* ugyan megőrökíti munkánkat, az archívum őrzi, talán nem dobják ki azt is.

Menj és ne nézz hátra! Mögöttünk a Szépirodalmi Kiadó eltakarított romjai, az eltűnt régi Akadémiai, az MTV eladott székháza és filézett műsorfolyama, haldokló periodikák, megszűnő kiadók, a lepusztult régi rádió! A jövőendő hetvenesek, ma még húszasok és harmincasok előtt áll az újjáépítés kötelessége. Rendelkezésükre áll ebben az új, nagy hatású eszköz, az *internet* és az interaktív televíziózás. Jó olvasni a Napút köteteit, hiszen dokumentálja, hogy a hetvenes korosztályokban sok elhivatott és közös célra törő ember van.

Hogy ez a három-négyezer ember a tudományosságnak, a művészetnek, az irodalomnak, a kereskedelemnek, a földművelésnek, iparnak, közlekedésnek milyen fokán áll, attól függ az, hogy a nemzet milyen helyet foglal el a nagy népek sorozatában – mondta 1925-ben, a Magyar Rádió indulásakor Klebelsberg Kunó. Figyelmeztetett rá, hogy ennek az értékes magnak is kell műsorokat készíteni. Lehet, hogy ma már, az információk korában, ez több is „néhány ezernél”. Azon kellene munkálkodni, hogy legyen nekik fórum és lehetőség jó példát teremteni, és felemelni a magyarságot.

Tudó Zoltán